

Gábos Zoltán teljes világa

Olvasom a Gábos Zoltán professzoról írt szócikkeket a Wikipédián, az Erdélyi Magyar Ki Kicsoda legutóbbi, 2010-es kiadásában, a Romániai Magyar Irodalmi Lexikonban. Emlékezetemet frissítve természetesen nem a professzor úrral való közvetlen kapcsolat mozzanatait próbálom felidézni, azok egyetemi éveim óta nem fakulnak, s különben sem leírásokban találom meg őket. Hanem a személyes felidézés mellett tárgyyszerű elemekből próbálok képet összeállítani erről a nagy formátumú emberről. Míg nem rájövök, hogy bármennyit olvasok is hozzá, tárgyyszerűsége törekedve „megfigyelőként” magam is részévé válok a „kísérletnek”, nem lehetek „objektív” – már azzal, hogy rápillantok, szükségképpen „megváltoztatom a rendszert”, tudatomon átszűrve egy módosult világot látok és látatok.

Mentegetőzés helyett ezzel a kvantummechanikai vétetéssel talán sikerül figyelmem az olvasót: ez az én képem Gábos Zoltánról. Olyan megvilágítás, amely nem a fizika tudását mutatja be, hanem az embert. (Magam a fizika művelésétől régen, a tanításától is jó ideje kényszerűen elszakadtam, ez a körülmény bizonyára szerepet játszott a megtisztelő felkérésben, hogy tehát egy olyan tanítvány is méltassa a professzor urat, aki már más vizeken vezet.)

*

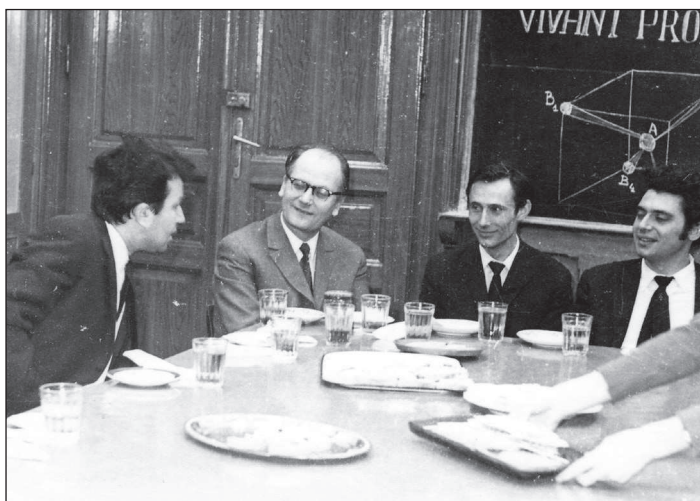
A múlt század hatvanas éveinek elején még magyarul felvételiztünk a Babeş-Bolyai Tudományegyetem fizika szakára – utána már csak néhány tölte-léktárgyat adtak le anyanyelvünkön, pedagógiát meg „tudományos szocializmust”, és hasonlókat. De voltak magyar tanáraink, és eljött az izgalommal várt pillanat is, amikor Gábos Zoltán előadásait hallgathattuk. Büszkéek voltunk, hiszen a hol hűvös, hol barátságos viszony ellenére azért volt versengés a román és a magyar hallgatók között. Tanároknak is versengtünk – és Gábos Zoltánnal olyan egyértelmű és elismert győzelmekeket arattunk, hogy csak úgy dagadt a mellünk.

Visszamenőleg, higgadtabb fejjel és az együttélés további viszontagságainak megélése után, ebből a győzelemből már

magasabb következtetést vonhatunk le: a jellemmel párosuló tudás átjárását nyújt közösségek, korok és tudattartalmak között. Ez Gábos Zoltán egyik örökérvényű példája és leckéje.

*

Kezdjük azzal, hogy tanár urunk hal-kan, érthetően beszélt az előadóteremben és a folyosón vagy a dékáni irodában is. Tanár urunk a szemüvege mögül biztatóan, szeliden mosolygott. Tanár urunk emberi tartása olyan volt, aminővel addig nem találkoztunk. Sokoldalúbb fizikust sem láttunk. Több tantárgyat adott elő, de előadásain soha egyebet nem használt, mint a krétát és az óráját. Megmaradt bennem, hogy sokat írt a táblára. Gondolatmenetei, levezetései kristálytiszták voltak. Né-

Tanítványaival egy évfolyamtalálkozó

ha megállt, eltűnődve nézte az összképet, ilyenkor próbáltam kitalálni, hogy a folytatás legegyszerűbb útját keresi-e, hogy még érthetőbbé tegye az anyagot, vagy pedig egyszerűen gyönyörködik abban, amit megosztott velünk. Meg voltunk győződve róla, hogy a tárgyat, amiről beszél, nála jobban senki a világon nem ismerheti.

„Egyesítette magában a kiváló tanár összes jellemvonását. Szakterületének avatott és lelkes művelője volt, meleg szívvel közeledett tanítványaihoz, és értett ahhoz, hogy gondolatait könnyen megérthető módon fejezze ki. Nagy hangsúlyt helyezett a kérdések fizikai oldalának megvilágítására.” Ezek már nem az én szavaim, ezek Gábos Zoltán szavai mesteréről és

barátjáról, a nála mindössze hét esztendővel idősebb, sajnálatosan korán elhunyt Fényes Imre professzorról, akivel tanársegédként két évig együtt dolgozott a Bolyai Tudományegyetemen (amíg Fényest a román állam Kolozsvárról „hazatérésre” nem kényszerítette). Nos, Gábos Zoltán idézett megállapítása maradéktalanul érvényes rá magára is.

De ha már Fényes Imréről van szó, hadd idézzek még egy részt Gábos Zoltán cikkéből (Firka, 1996–1997, 2. szám), egy olyan, a magyar tudományosságot is érintő, érdekes történeti mozzanatról, amiről legalábbis én eddig nem tudtam: „W. Heisenberg az 1955-ben megjelent 17 oldalas összefoglaló tanulmányban két és fél oldalt szentelt Fényes Imre eredményeinek.”

*

Tulajdonképpen, most jövök rá, miközben ezt a méltatást fogalmazom, hogy Gábos Zoltán fő nevelői fegyvere a hatalmas tárgy-és emberismeretből fakadó közvetlensége volt: közvetlen abban az értelemben, hogy „direkt”, azaz mondhatni eszköztelen – nyílt, kezeslenszerű, természetes, meg-hitt, egyszerű, barátságos. A kedvesség, amely kizárja a bizalmaskodást, az empátia és szemérem, amely kizárja tolokodást, az az életbölcse-ség, amely kizárja – ma úgy mondanánk – a populizmust, vagyis a hatásvadászatot.

*

Végtelen szerénysége, a tolokodástól való viszolygása miatt Gábos Zoltán nem csupán a hívságos ranglétrákon (amelyekre valószínűleg nem sokat adott, bár volt tanszékvezető, dékánhelyettes és méltatlanul kevés ideig dékán), de az egyetemessé Erdélyi magyar tudományosságban is kissé késve került az őt megillető helyre. Legalábbis úgy érzem. Pedig az erdélyi magyar kultúrának mindig szüksége volt a szellem olyan munkásaira, akik személyes becsúgyukat félretéve közösségi, nemzeti küldetését is teljesítenek tudósként, alkotóként – nemzedékek sorának tanáraként. Ennek is kiválóan megfelelt Gábos Zoltán, amikor kellett, amikor megkeresték. Inte-

Vietnami tanítványaival

gettek nála hangosabbak, az önérvényesítésnek jobb specialistái – lelkük rajta. Ma már a helyükön vannak a múlt dolgai.

Ennek rendjén emelem ki, hogy van egy mozzanata Gábos Zoltán munkásságának, ami a közösségi feladatvállalás része, s már közelebb esik későbbi hivatásomhoz. Ez a tudományos közírás. Ismeretterjesztő munkája alapján került be Gábos Zoltán az említett Romániai Magyar Irodalmi Lexikonba (RMIL).

Nem tudom, ide tartozik-e, de az erdélyi tudományosság megpróbáltatásait és a jellegzetes, Gábos Zoltán pályáját is elkísérő erdélyi megkésettiséget tekintve talán igen, ennek a sorozatnak a sorsa. Az első kötet (A–F) 1981-as megjelenése után nem sok, de nem is kevés idővel, 1983-ban kiadásra készen állt a lexikon második (G–K) kötete. „Akkorra azonban a felső kiadói (és kiadó fölötti politikai) felügyelet irányából olyan ellenszél süvöltött az egész romániai magyarság felé, hogy ennek a kötetnek (az 1983-as szövegnek) a megjelenését, még ha vállaltuk volna is a drasztikus csonkításokkal járó kompromisszumot, akkor sem engedték volna meg. Inkább visszazártuk a szekrénybe a kéziratot, s annak megjelenítésére csak a diktatúra összeomlása után, 1991-ben kerítettünk sort.” – írta a sorozat záró VI. kötet főszerkesztője 2009-ben.

Gábos Zoltánnak a „sokoldalúan fejlett szocializmus” éveiben és azután is sikerült távol tartania magát a politikától.

*

Olvaszhatnánk még sokat együtt Gábos Zoltántól és Gábos Zoltánról, a kiváló tudósról, oktatóról, közíróról – a nagyszerű emberről. (Alig várom a nálam elhivatottabb méltatók írásait a Természet Világa oldalain.) De mit tehetnék hozzá például Karácsony János és Néda Ár-

pád tíz évvel ezelőtt írt megemlékezéséhez <http://wwwold.kfki.hu/fszemele/archivum/fsz0412/karacsony0412.html> a Fizikai Szemle 2004. 12 számában? Előbbi szerző kedves évfolyamtársam volt, utána különös szerencséjére együtt dolgozhatott a professzor úrral a tan széken. Azt írják Karácsonyék, jelen időben: „Személyes példája jótékonyan hat a hallgatókra, nem volt és nincs szükségére fegyelmezésre, hogy felemelje a hangját. A hallgatók, de a mai kollégák – az egykoron volt hallgatók – is sok tantárgy esetében a minősítés érdekében készültünk a vizsgákra. Ez nem érvényes Gábos professzor esetében. Ilyen szintű előadások után hallgatóinak nagy többsége szégyellné, hogy készületlenül jelenjen meg a vizsgán.” (Erről csak annyit: a nagy többséghez tartoztam.)

Legyen befejezésül egy teljesen személyes emlék, amolyan kópés anekdota. Az az igazság, hogy amikor úgy harmadéven kiderült, hogy fizikusként nincs reális esélyem más pályára, mint a tanári, egyéb irányú szellemi igényeim kerültek előtérbe. Úgyiszlóván állandó lakhelyemmé vált az Egyetemi Könyvtár, elkezdtem írogatni is... Elég az hozzá, hogy amikor úgy a negyedév közepén egyszer a folyosón ösztetelalkoztam a dékán úrral, az ismert jóságos modorába fejcsóválás keveredett, és némi tétovázás után kimondta, hogy sok a hiányzások. Kérdeztem szemlesütve, hogy nem lehetne-e igazolni azokat. „Hugó drága, akkor is ki kellene csapnunk magat, ha az összes hiányzását igazolnám, úgy felgyűlték.”

*

Most már bevallhatom: Gábos Zoltánban magát a Fizikát szeretem, amelyetől fájdalmasan messzire sodort a sors. Tanár urunkkal is kétszer-háromszor találkoztam azóta. Vigasztal, hogy bizonyára olyan fiatalon maradtam meg az emlékezetemben, amilyen a mi drága kolozsvári egyetemünk padjaiban voltam. Ő pedig az enyémben mint a legtisztább ember és legnagyobb fizikus, akivel találkoznom megadott.

ÁGOSTON HUGÓ
tudományos újságíró
Bukarest–Marosvásárhely

Gábos Zoltán tanári „tízparancsolata”

„A tanár szakmájának ura legyen, ne szolgálja.

Csak jó matematikus lehet elméleti fizikus. A fizikusnak uralnia kell a felhasznált matematikai eszközöket.

A tanár szakmájának művésze legyen. Miután alaposan tájékozódott, el kell jutnia az „így látom én” szintre, mert csak akkor lehet meggyőző, ha önmagát adja, ha előadásaiba egyéni szintet visz.

A jó tanár évről évre javítja, csiszolja előadását. Saját magának és a hallgatóknak tesz szolgálatot, ha időnként litografált jegyzetben vagy nyomtatott könyvben rögzíti gondolatait. E műveket tekintse amolyan „leltárnak”, továbblépést szolgáló kiindulópontnak.

A munka elkezdése előtt el kell döntenie, hogy milyen célt követ, az első órán már tudnia kell, hogy mit mond az utolsón. Az előadás a kötelező önképzést segíti. Az írott tudomány szűkszavú és teljességre tör. A tanár ezt a holt anyagot teszi élővé, olvasni tanít, felfedi tudományának rejtett szépségeit. A könyvet a jegyzőkönyvhöz, az előadást a védőbeszédhez hasonlítanám.

A hallgatóktól megköveteljük, hogy a vizsgákon ne használjanak segédeszközöket. Ezt a követelményt a tanárnak is be kell tartania az előadásain.

A tanár fogadja megértéssel tanítványainak kérdéseit és megjegyzéseit, e visszajelzések nagyban segíthetik munkáját. Ha a hallgató valamit nem értett meg, abban legtöbbször a tanár a hibás.

Szakosodott világunkban a tanár az egészből csak egy részt mutat be. Az előadónak az egészet is ismernie kell, hogy a részben érzékeltethesse az egészet.

A tanári tevékenységnek vannak elemi szabályai. Ne igyekezzünk másokat meggyőzni arról, amit magunk sem értünk. Mondanivalónkat igyekezzünk egyszerű és érthető formába önteni. Minden egyes órának legyen központi gondolata, logikai szerkezete. Az sem mellékes, hogy milyen formában közöljük mondanivalónkat. Az előadóművészek számára kötelező szabályokból a tanár is tanulhat.

Tíz megjegyzést tettem. Ezek nem parancsolatok, hanem tanári gyakorlatom alapján levont, kiegészítésre szoruló tanulságok.”

(Az 1992-ben vele készített interjúból. Valóság, 1993. 4. szám)